

УДК: 339.5:65.01

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-280-2-36

БЕРЕЖНЮК І. Г.

Хмельницька митниця Державної фіскальної служби України

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД НА ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено сутність окремих аспектів системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) на рівні промислових суб'єктів господарювання та формування їх експортоорієнтованої діяльності за умов інтеграційних процесів. Виділено значення митної політики, як основної рушійної сили регулювання ЗЕД, обґрунтовано зміст поняття митно-тарифних відносин зі сторони ключових питань та проблематики лібералізації ринків. Охарактеризовано роль митно-тарифного регулювання у стимулюванні та забезпеченні експортно-імпоротної діяльності на рівні промислового підприємства та сучасної проблематики розвитку міжнародної економіки. Досліджено спільні та розбіжні елементи розуміння поняття експортоорієнтованої діяльності зі сторони впливу митно-тарифних відносин, нетарифних заходів та системи регулювання ЗЕД. Згруповано та запропоновано структуру впливу системи регулювання ЗЕД на формування експортоорієнтованої діяльності вітчизняного промислового виробника.

Ключові слова: регулювання ЗЕД, інтеграційні процеси, лібералізація ринків, експортоорієнтована діяльність підприємства, митна політика, митно-тарифні відносини.

BEREZHNIUK I.

Khmelnitskyi Customs of State Fiscal Service Of Ukraine

ELEMENTS OF VALUE COMPONENT OF EXPORT-ORIENTED MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES' PROFITABILITY

The article deals with research of essence of certain aspects of foreign economic activity (FEA) system regulation at the level of industrial entities and formation of their export-oriented activities in terms of integration processes. There was underlined the significance of foreign trade liberalization transformations on the improvement and creation of fundamentally new system of national producer interests protection, which will promote the development of export activity, expand marketing, provide conditions of partnerships under the rules of the deepen Free Trade Area (FTA+) between Ukraine and European Union. It was emphasized the importance of customs policy as the main driving force of foreign trade regulation for providing legitimacy of analysis and consequences of customs and tariff barriers that face national enterprises while entering the foreign market. There was given the view of economic changes that were made during the years of independence and after Ukraine's accession to the WTO in order to stimulate enterprises' FEA and volumes of national export. There was interpreted the concept content of customs and tariff relations on the part of key issues and issues of market liberalization. Further, it was characterized the role of customs and tariff regulation in the direction of stimulating and ensuring export-import activity at the level of industrial enterprises' development and impact of modern tendencies of international economy. In addition, there researched common and divergent elements of understanding the concept of export-oriented activity from the side of influence of customs and tariff relations, non-tariff measures and the system of foreign economic activity regulation. In the end, it was grouped and proposed the structure of FEA regulation system influence on the enterprises' export-oriented activity formation.

Key words: regulation of foreign economic activity, integration processes, liberalization of markets, enterprise's export-oriented activity, customs policy, customs-tariff relations.

Постановка проблеми. Сучасні аспекти розвитку міжнародних відносин породжують нові виклики та створюють диференційовані вимоги для розвитку зовнішньої торгівлі за умов глобалізованих зв'язків. У діяльності вітчизняних підприємств, актуальним залишається посилена увага до динамічних змін, що відбуваються на рівні регіональних та національних правил ведення ЗЕД з боку внутрішніх інституцій та стандартів створеної Зони вільної торгівлі (ЗВТ+) між Україною та ЄС. Такі тенденції значно посилюють акцент на розвитку експортоорієнтованої діяльності вітчизняного підприємства та виокремлюють її значення серед інших економічних категорій, які справляють стратегічну основу для становлення ринкових відносин через підвищення продуктивності національних господарств. Через те, на сьогодні, практика регулювання ЗЕД та активізація зовнішньоторговельних відносин виробників на рівні їх інтегрованості до ринків Європейського Союзу вже не може розглядатись осторонь та має бути деталізована у послідовному взаємозв'язку. Зазначені позиції, дають змогу стверджувати, що заявлена тематика є досить своєчасною та актуальною для здійснення наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми, які пов'язані із дослідженням особливостей регулювання ЗЕД, формування зовнішньоторговельних відносин та здійснення експортно-імпорتنних операцій знайшли відображення в роботах таких вчених, дослідників та економістів, як: Гребельник О. П. [2], Сандровський К. К. [3], Денисенко С. І. [4], Царенко В. І. [5], В. Я. Настюк, М. Г. Шульга. [6], Р. Б. Шишка, В. В. Сергієнко. [7].

Постановка завдання. Основним завданням статті є дослідження сучасних аспектів системи регулювання ЗЕД на рівні розвитку експортоорієнтованої діяльності окремого суб'єкта господарювання та впливу митно-тарифних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні, за допомогою активізації євроінтеграційних перетворень Україна поступово входить до світової економічної системи. Проте, зазначені процеси є значно ускладнені не тільки по причині політичної та економічної нестабільності, а також недосконалості законодавчої бази у сфері регулювання зовнішньоторговельних відносин та ЗЕД. Разом з тим, вітчизняні підприємства перебувають під посиленням тиском конкуренції, яку чинять країни із розвинутою економікою та закордонні суб'єкти господарювання, з якими стратегічно важливо підтримувати партнерські зв'язки з питань імпорту ресурсів для виробництва продукції, як на внутрішній, так і зовнішній ринки. Через те, з метою задоволення вимог, які висувуються до якості експортоорієнтованої продукції з боку іноземних контрагентів та на шляху входження країни до світового ринку, у багатьох випадках вітчизняні підприємства вимушені поступатися власними інтересами та йти на такий компроміс, який значно урізає їх дохід від реалізації та прибутковості. З цих позицій, слід вважати, що інтеграційні процеси, в першу чергу, вимагають удосконалення та створення принципово нової системи захисту інтересів національного виробника, яка сприятиме розвитку експорту, розширення ринків збуту, відповідатиме умовам партнерських зв'язків в рамках правил поглибленої Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, а також дасть змогу використати умови лібералізації зовнішньої торгівлі на користь розвитку вітчизняного виробництва.

Для вирішення окреслених питань, для України важливо здійснити ряд змін в системі регулювання ЗЕД на рівні окремого підприємства та формування його експортних можливостей. Ключовим у зазначеній проблематиці має стати аналіз наслідків та перегляд змісту великої кількості митно-тарифних перепон, з якими стикаються вітчизняні виробники під час виходу на зовнішній ринок. Зокрема, це стосується зростання величини кінцевих витрат, що зазнає експортоорієнтоване підприємство у процесі визначення фактичної вартості виробництва, постачання ресурсів, перевірки та оформлення транспортної документації, яка вимагається за вимогами митних процедур та законодавства.

В переважній більшості, Україна перебуває у стані завершення становлення митно-тарифної системи. За роки незалежності та після вступу до СОТ, для стимулювання ЗЕД і вітчизняного експорту було здійснено наступне:

- розроблено механізм митно-тарифного регулювання та структуровано відповідні алгоритми його забезпечення і контролю;
- сформовано систему інститутів, які у своїй компетенції доповнюють і розділяють повноваження Державної фіскальної служби України (ДФСУ) регулювати експортно-імпорتنу діяльність промислових суб'єктів господарювання.

Проте, не дивлячись на позитивні зрушення, зазначені принципи не в змозі належним чином сприяти результативній роботі такої системи, оскільки посилена конкуренція та високі стандарти якості до виробництва продукції спонукають до ретельного перегляду сутності митних відносин та умов за яких вони набувають статусу обов'язкового регулювання під егідою підходів міжнародного права, а також європейських норм.

Якщо звернути увагу зі сторони теоретико-наукового бачення, митну справу слід трактувати як відносини, що складаються в системі зовнішньоекономічних зв'язків та є однією з найважливіших складових міжнародного співробітництва на світовому, регіональному та національному рівнях.

Найголовнішою детермінантною у сфері митної справи, яка здатна охарактеризувати усі аспекти її функціонування серед практиків прийнято вважати митну політику, що поряд із міжнародними правилами, зовнішньоторговельними відносинами та чітко систематизованим порядком переміщення експортоорієнтованих товарів через кордон забезпечують визначення:

- транспортних, фінансово-інвестиційних та інформаційних потоків формування ЗЕД підприємств;
- частоту та рівень застосування засобів тарифного і нетарифного регулювання.

Разом з розвитком інтеграції та лібералізацією ринків, виникнення необхідності в управлінні зовнішньоторговельними відносинами призвело до створення диференційованих систем тарифного регулювання, що в подальшому стало підґрунтям для запровадження специфічних нетарифних заходів та окремого експортного контролю. На рівні суб'єктів ЗЕД, такі методи спрямовані на забезпечення захисту економічних інтересів країни та націлені на відповідність світових стандартів ведення митної справи і утворення митних відносин.

Якщо звернути увагу на сутність поняття «митні відносини», у наукових колах його трактують як сукупність економічних, організаційних та правових взаємовідносин, які складаються у сфері ЗЕД та базуються на законодавчо закріплених принципах і напрямках митної політики країн, які є їх учасниками [4–7]. Разом із становленням ринкової економіки та системи взаємозв'язків, що регулюють ЗЕД, митні відносини трансформувалися у форму коопераційного партнерства з організації зовнішньої торгівлі на договірних засадах.

Виходячи з того, що за допомогою законодавчо обґрунтованих механізмів митна політика здатна забезпечити комплекс заходів, які направлені на досягнення економікою країни певних переваг на світовому ринку та захист внутрішніх сегментів від іноземної конкуренції, сутність митних відносин слід досліджувати через її функціональні інструменти. Одним із таких інструментів є експортоорієнтована діяльність суб'єктів господарювання, яка відповідно до своєї актуальності набуває більшого і всеохоплюючого значення за умов інтеграції до Європейського Союзу. Разом з тим, тільки нормативно-правове регулювання таких відносин може передбачити чітке розмежування прав і обов'язків усіх учасників

ЗЕД, що в системі митної політики законодавчо закріплюється на основі визначення правил та принципів регулювання зовнішньої торгівлі на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

На сьогодні, не існує єдиного підходу до визначення поняття «митна політика», «митні відносини» та трактування сутності її впливу на експортоорієнтовану діяльність промислового виробника. Головним чином, це пов'язано з тим, що циклічність економічних трансформацій, інтеграційні перетворення та деформація валютних ринків здатні провадити значні зміни до стандартів виробництва продукції на закордонні сегменти збуту, а в подальшому, обумовлювати необхідність адаптації процедури її переміщення через митний кордон. Через те, Сандровський К. К. розглядає митну політику як систему заходів, що регулюють ввезення, вивезення і транзит товарів, які перетинають митний кордон та підлягають обов'язковому оподаткуванню, оформленню, експертизі та контролю [3, С. 38]. Проте, на протипагу даному твердженню, Гребельник О. П. зазначає, що таке визначення обмежує коло взаємовідносин, які регулюються за допомогою митно-тарифної системи, оскільки акцентується увага лише на експортно-імпортній діяльності та транзиті, в той час як поза об'єктивністю дослідження залишається застосування таких митних режимів як тимчасове ввезення і вивезення, а також переробка на митній території [2].

Згідно статті № 2 чинного Митного кодексу України зміст поняття «митна політика» подається у наступній редакції – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі [1].

У наукових колах значна кількість вчених та науковців розуміють митну політику як певну систему заходів, правил і процедур, інші – як функцію, механізм регулювання та комплекс напрямів для досягнення стратегічних завдань. Проте, для стимулювання розвитку промислового підприємства на основі активізації його експортної діяльності такі твердження є обмеженими та вимагають подальшої систематизації. Через те, для подальшої деталізації та визначення чіткого зв'язку між функціональністю системи регулювання ЗЕД та діяльністю вітчизняного виробника, доцільно зупинитися на ролі митно-тарифних заходів сприяння зовнішньоторговельних відносин.

На сьогодні, як дослідники, так і практики ототожнюють митні та тарифні відносини, оскільки їх базою виступають митні тарифи. Виходячи з того, що митний тариф є регулятором зовнішньої торгівлі, таку думку, слід підтримати, але слід зазначити і те, що зміст функціонування митних відносин є зовсім іншим та полягає в тому, щоб на національному рівні захистити внутрішнього товаровиробника і забезпечити безперешкодні умови виходу на закордонні ринки.

Зважаючи на це, поняттям «митно-тарифні відносини» слід розуміти як сукупність економічних та організаційно-правових взаємовідносин у сфері регулювання ЗЕД, які закріплюються на законодавчих принципах провадження митної політики країн, які налагоджують співробітництво у сфері експортно-імпортної операції.

Виділений зв'язок дає змогу підкреслити те, що зовнішня торгівля і ЗЕД промислового підприємства перебувають у тісній взаємозалежності, а митно-тарифні відносини доцільно вивчати як їх структурну підсистему, до дозволяє здійснювати прозорий контроль та створювати раціональний баланс між попитом і пропозицією як сталих, так і лібералізованих сегментів збуту. Такі позиції дають змогу зрозуміти і те, що виникнення сучасного поняття експортної діяльності в Україні, перш за все, було пов'язано із децентралізацією зовнішньої торгівлі, що проходила в рамках реформування економічної системи України після отримання незалежності та була значно посилена після вступу до СОТ, ратифікації поглибленої Зони вільної торгівлі та визначення ЗЕД, як стратегічно-пріоритетного напрямку розвитку промислового виробництва.

Не дивлячись на те, що правова та законодавча база України не дає чіткого трактування сутності терміну «експортоорієнтована діяльність», на практиці, його ототожнюють із поняттям ЗЕД, яке за своїм значенням є ширшим та включає ряд різнобічних, проте, взаємопов'язаних відносин, а саме: фінансові, валютні, інвестиційні, технологічні, транспортні, партнерські, кластерні, спеціалізовані, інноваційні, консультативні, страхові, юридичні, наукові та інші.

На думку автора, саме митно-тарифні відносини є основою для переходу до розвитку експортоорієнтованої діяльності підприємства, оскільки в процесі здійснення його зовнішньоторговельних операцій передбачають передачу права власності на продукцію чи послугу та визначають рівень її доцільності для перетину митного кордону.

Якщо звернути увагу на нетарифні методи регулювання ЗЕД, слід зазначити, що для розвитку експортоорієнтованої діяльності їх застосування є досить суперечливим. Головним чином, це стосується того, що в системі ГАТТ/СОТ офіційно поставлено завдання до максимально можливої відмови від таких заходів. Натомість, багато із учасників ГАТТ/СОТ до сих пір використовують різні форми нетарифного регулювання, але лише ті, від яких проблематично відмовитись на законодавчо-правовому рівні дотримання сталих традицій міжнародної торгівлі. Переважно, такі методи направлені на підтримку боротьби із недобросовісною конкуренцією зі сторони країн-експортерів. Через те, не можна сказати, що система регулювання ЗЕД повинна дотримуватися лише митно-тарифної схеми сприяння зовнішньоторговельних відносин для розвитку експортоорієнтованої діяльності вітчизняного підприємства, оскільки крім зазначених, необхідно використовувати і інші інструменти її забезпечення. На авторське бачення, характер впровадження

таких інструментів має бути опосередкованим та передбачати лише економічні цілі щодо захисту внутрішнього ринку від понаднормових впливів конкурентних позицій з боку закордонного пропонування.

Викладене дає змогу обґрунтувати те, що за сучасних умов неможливо виокремити єдиний підхід до визначення змісту становлення чіткого вектору стимулювання експортоорієнтованих операцій промислового підприємства у системі митно-тарифних відносин та ЗЕД. Основною причиною такого твердження є те, що для їх активізації необхідно здійснити ряд взаємодоповнюючих завдань, в межах яких зосереджена різнобічна активність структурної організації роботи підприємства щодо забезпечення співпраці із іноземними контрагентами, як на стадії пошуку, так і стадії безпосереднього протікання виробничого процесу. Відповідно, вже на етапі здійсненні маркетингових досліджень та плануванні збутових каналів розподілу, відбувається посилення митно-тарифних відносин, яке задає вартісні і дозвільні параметри для подальшого розвитку експортоорієнтованого співробітництва.

На рис. 1 представлено вплив сучасних аспектів регулювання ЗЕД на формування експортоорієнтованої діяльності промислового підприємства за сучасних умов ринкової економіки та євроінтеграційних процесів.

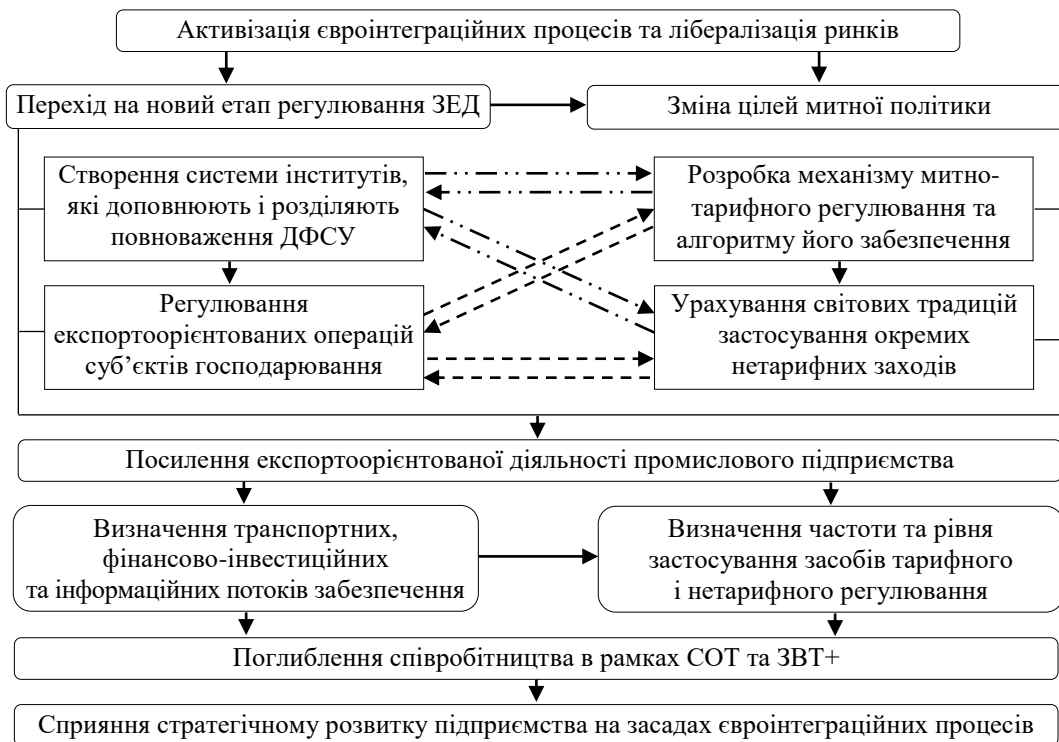

Рис. 1 Формування експортоорієнтованої діяльності промислового підприємства за сучасних умов ринкової економіки та євроінтеграційних процесів*

* розроблено автором

Згідно рис. 1, необхідно додати, що вище представлена систематизація в повній мірі може бути реалізована лише за умови стабільного впливу складових зовнішнього середовища та динамічних процесів адаптації експортоорієнтованої діяльності підприємства до вимог ринкової економіки. На посилення, характер і циклічність такої дії промисловий виробник впливати не може, проте в змозі використовувати сильні сторони зовнішніх ефектів для захисту власних інтересів при виході на закордонні сегменти збуту. Заданий напрям повинен опиратись на ретельно продуману стратегію організації ЗЕД та врахувати те, що елементи митно-тарифних відносин входять до функціональної структури продуктивних можливостей підприємства на рівні його фінансової, посередницької та ресурсозабезпеченої компонент.

Висновки. Таким чином, за умов активізації євроінтеграційних процесів та формування експортоорієнтованої діяльності, як пріоритетного напрямку розвитку окремого суб'єкта господарювання та економіки країни в цілому, важливе значення становить визначення сутності впливу регулювання ЗЕД та митних відносин зокрема. У даних питаннях, переважна більшість заходів, що має бути регламентована державному рівні підтримки ЗЕД підприємств може бути реалізована лише у довгостроковій перспективі, після створення інституційних, політичних, правових та економічних передумов. На сучасному етапі розвитку зовнішньоторговельних відносин, вітчизняне промислове підприємство, в переважній мірі повинно покладатись на власні можливості акумулювання ресурсів, їх ефективний розподіл для здійснення ЗЕД, а також формування адаптивних засад дотримання вимог у системі регулювання як зі сторони внутрішньоринкових інституцій, так і регіональних структур Європейського Союзу.

Література

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : підруч. / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с.
3. Сандровский К. К. Таможеное право в Украине : учебник / К. К. Сандровский. – К.: Вентури, 2000. – 208 с.
4. Денисенко С. І. Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі : дис. канд. ... юрид. наук : 12.00.11 «Міжнародне право» / Український Державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. – Одеса, 2015. – 287 с.
5. Царенко В. І. Митні процедури: ознаки та поняття / В. І. Царенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 3. – С.149-153.
6. Митне право України : навч. посіб. / В. Я. Настюк, М. Г. Шульга. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2001. – 114 с.
7. Шишка Р. Б. Митне право України : навч. посіб. / Р. Б. Шишка, В. В. Сергієнко. – Х. : Еспада, 2002. – 296 с.

References

1. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13.03.2012 r. № 4495-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Hrebelnyk O. P. Mytne rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti : pidruch. / O. P. Hrebelnyk. – K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2005. – 696 s.
3. Sandrovskiy K. K. Tamozhenoe pravo v Ukraine : uchebnyk / K. K. Sandrovskiy. – K.: Ventury, 2000. – 208 s.
4. Denysenko S. I. Mizhnarodno-pravovi standarty sproshchennia ta harmonizatsii mytnykh protsedur u sferi mizhnarodnoi torhivli : dys. kand. ... yuryd. nauk : 12.00.11 «Mizhnarodne pravo» / Ukrainyskyi Derzhavnyi universytet finansiv ta mizhnarodnoi torhivli. – Odesa, 2015. – 287 s.
5. Tsarenko V. I. Mytni protsedury: oznaky ta poniattia / V. I. Tsarenko // Porivnialno-analitychne pravo. – 2014. – № 3. – S.149-153.
6. Mytne pravo Ukrainy : navch. posib. / V. Ya. Nastiuk, M. H. Shulha. – Kh. : Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 2001. – 114 s.
7. Shyshka R. B. Mytne pravo Ukrainy : navch. posib. / R. B. Shyshka, V. V. Serhiienko. – Kh. : Espada, 2002. – 296 s.

Надійшла / Paper received: 11.03.2020
Надрукована / Paper Printed : 06.05.2020